

Kuus ja pool küsimust:

lühiantervjuu emeriitprofessor Heiki Pisukesega
tema vahejuubeli puhul

1. Sellel aastal on põhiteemaks tervis. Milline on Sinu arvates Eesti intellektuaalse omandi tervis?

Ma arvan, et hea. Meil on oma intellektuaalse omandi professor, heal tasemel teaduslik uurimistöö ja rahvusvahelised kontaktid, väljakujunenud teadmiste edasiandmise süsteem. Kolm uut doktorit viimase kümne aasta jooksul (Aleksi Kelli, Elise Vasamäe, Margit Piirman), sadakond magistri- ja omaaegset diplomitööd, mitu väga head selles valdkonnas töötavat vilistlast – seda pole vähe. Intellektuaalne omand on dünaamiliselt arenev ja perspektiivikas valdkond ja minu arvates huvilisi jätkub.

Aga tervist tuleb hoida ja ennast karastada muutuvate olude vastu. Ka intellektuaalne omand vajab uutes tingimustes uusi lahendusi, näiteks kasvõi koroonaviiruse vastase väljatöötatava vaktsiini intellektuaalse omandi lahenduste kohta.

2. Oled autoriõiguse maaletooja ja kõigi aegade esimene intellektuaalse omandi professor Eestis. Kuidas jõudsid autoriõiguseseni?

See ei olnud juhus. Lõpetasin T(R)Ü õigusteaduskonna 1978. aastal *cum laude* ja mul oli mitu valikut. Otsustasin jääda ülikooli ja seega oli vaja leida uurimisteema. Kõik ümberringi tegelesid „tõsiste“ teemadega: vastutus, kahju hüvitamine, lepingud, tsiviilprotsess jms. Mina püüdsin leida õiguse valdkonda, millele oleks kokkupuude minu huvialade filosoofia (esteetika), muusika ja kunstiga ning väljund suurde maailma. Ärme unustame, milline oli maailma nägemise võimalus NSV Liidus 1970. aastate lõpul ja 1980. aastate alguses. Nii ma leidsingi endale autoriõiguse. Ma olen õnnelik, et toleaeagne tsiviilõiguse ja -protsessi kateedri juhataja professor Vilma Kelder toetas mu soovi ja ka teised kolleegid olid igati soosivad. Ainuke, kes selle teemaga oli natukenegi õigusteaduskonnas kokku puutunud, oli minu hilisem juhendaja professor Endel Laasik, kellele olid tsiviilõiguse eriosa õpikus peatükid autoriõiguse, avastusõiguse ja leiutusõiguse kohta. Väljendit „intellektuaalne omand“ tollel ajal ei kasutatud. Mind võlus ka võimalus olla esimene omas valdkonnas. Ja elu on mulle pakkunud veel mitu võimalust välja mõelda ja käima lükata uusi asju. Neid võimalusi pole kandikul toodud, ma olen ise otsinud ja nendest kinni haaranud, nähtavasti siis esimesena.

3. Mida on autoriõigus Sulle andnud?

Akadeemilises mõttes andis autoriõigus mulle võimaluse saada 31-aastaselt esimest korda välismaale, peaaegu kümneks kuuks Harvardi Ülikooli USA-s teadustööd tegema (1986–1987) ja hiljem sama pikaks ajaks Londoni Ülikooli. Lühemad eneseharimise reisirid, rahvusvahelised konverentsid jm teadusüritused on mind viinud väga paljudesse maailma tunnustatud ülikoolidesse ja teaduskeskustesse.

Tööalases mõttes on see andnud võimaluse olla üks Eesti autoriõiguse loojatest. See on suur au. Ma olin valitsuse autoriõiguse töögrupi esimees, kuid tegin ise ära põhitöö: kirjutasin 1991–1992 autoriõiguse seaduse eelnõu esimesest reast kuni viimaseni, tutvustasin ja kaitsesin seda nii valitsuse istungil kui ka Riigikogu kultuurikomisjonis ja täiskogu ees. Minu tekstis muudeti ära vaid üks lause, kuid aasta pärast muudeti see tagasi. Ma ei ole individualist, kuid lihtsalt läks nii, sest ma võtsin vastutuse ja tegin ära. Kogu töögrupp ja kolm kultuuriministrit, kellele autoriõiguse nõunikuks ma olin (Lepo Sumera, Märt Kubo ja Paul-Eerik Rummo), aga samuti Soome kolleegid, aitasid ja toetasid mind igas mõttes. Muide, autoriõiguse seadus saab kahe aasta pärast 30-aastaseks – minu teada on see ainuke kehtiv Eesti Vabariigi esimese põlvkonna seadus (võeti vastu novembris 1992). Hilisema üle kolmekümne muudatuse tegemisel olin ma osaline ehk vaid esimese viiendiku juures.

Minu „sooloprojektiks“ oli ka Eesti Vabariigi nimel läbirääkimiste pidamine Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooniga (WIPO) Genfis Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga

taasühinemise küsimuses (Eesti Vabariik ühines 1927. aastal, Soome näiteks 1928). Taasühinemise protsessis oli palju huvitavaid õiguslikke küsimusi ja kohtumised Genfis toimusid väga kõrgel tasemel. Mind kutsus lõunasöögile WIPO peadirektor Árpád Bogsch ja sellel osalesid WIPO autoriõiguse direktor ja peadirektori nõunikud, kokku vaid viis inimest. Lõuna lõppes sigariga, see on mul praegu veel alles, ma ei suitseta. See oli tegelikult auavaldus Eesti Vabariigile, kus võeti vastu esimene lääne filosoofial ja standarditel põhinev autoriõiguse seadus. Pärast seda kutsuti mind aastate jooksul esinema peaaegu kõigile rahvusvahelistele konverentsidele ja seminaridele, mis olid suunatud Ida-Euroopa ja endise NSV Liidu maadele, läbi sai rännatud palju Euroopa pealinnu ja reisis viisid ka Washingtoni ja Tokiosse. Pärast 1995. aastat tähelepanu Eesti suhtes vähenes, sest Müncheni Max Plancki Instituudi kolleegid aitasid Sloveenial kirjutada veel moodsama seaduse. Selleks ajaks olin ma tegev ka tarbijaõiguse valdkonnas. 1990. aastatel olin ainuke Ida-Euroopa ülikoolide esindaja Euroopa Komisjoni autoriõiguse ja tarbijakaitse töögruppides. Diplomaatilise sisuga tööd olen teinud ka hiljem Justiitsministeeriumi rahvusvahelise õiguse osakonna juhatajana ja kahe justiitsministri nõunikuna. Nii et presidentide, peaministrite, ministrite ja Euroopa Liidu tippametnikega suhtlemise protokollid ma tunnen.

Loomingulises mõttes olen valgustatud autor. Tean oma õigusi nende paarisaja teadus- ja õppeteose suhtes, mida olen loonud. Sahtlis on ka sadakond luuletust ja mõned oma laulud. Kirjutasin 1991. aastal Eesti Autorite Ühingu (EAÜ) asutamisdeklaratsiooni ja esimese põhikirja elnõud ning olen EAÜ asutajaliige.

Ja veel, ma arvan, et just autoriõigus on mulle andnud Valgetähe IV klassi teenetemärgi, kuigi osa sellest aust tuleb nähtavasti ka Euroopa Liiduga ühinemise protsessis osalemise eest.

4. Kas oled elus pidanud tegema ka raskeid valikuid?

Jah, nagu igaüks meist. Nii tööalaselt kui ka isiklikus elus. Paar näidet tööalastest rasketest valikutest. 1992. aastal valiti mind õigusteaduskonna korraliseks professoriks. Ma olin ülikoolis õppinud ja töötanud juba kokku 19 aastat (sh aspirantuuri kolm aastat, 1978–1981). Ühel hetkel tundsin, et ma ei suuda enam, vajan vaheldust, midagi mastaabilt suuremat ja uusi väljakutseid pakkuvat. See oli ikka suur sisemine võitlus, kui 1995. aastal tegin otsuse Tartust kolida Tallinnasse. Mul oli Tallinnas valida kahe võimaluse vahel: president Lennart Meri õigusnõunik või Justiitsministeeriumi rahvusvahelise õiguse osakonna juhataja, kusjuures osakonna pidi veel sisuliselt looma. Valisin Justiitsministeeriumi ja ei kahetse. Olen tänulik oma heale sõbrale Paul Varulile, kes ministrina mulle sellise võimaluse andis, ja hiljem Märt Raskile, kelle juures samas ametis jätkasin kuni 2003. aastani. Olid muudatuste ajad, olin neljakümendate eluaastate alguses ja ministeeriumis üks vanemaid osakonnajuhatajaid, kui mitte vanim. Sain olla esimesest päevast alates tegev Euroopa Liiduga ühinemise protsessis ja see algus oli tohutult huvitav aeg. Sain ise algatada ja teha seda, mida nimetati ministeeriumi ja Eesti riigi poliitikaks.

Tallinnasse minek ei olnud lahkumine oma ülikoolist, sest ülikooliga olen olnud seotud kogu oma elu kuni tänase päevani. Tallinnas jätkasin akadeemilist elu ka eraülikooli Õigusinstituut professorina, olin teadusprorektor ja eraõiguse osakonna juhataja. Õigusinstituudi Tartu Ülikooliga ühinemise idee pakkusin välja juba 1995. aastal. Praktikaks sai ühinemine teoks 2001–2002. Olin Õigusinstituudi ja Tartu Ülikooli ühinemiskomisjoni liige ja hiljem aasta ka Tartu Ülikooli Õigusinstituudi direktori kt.

Hilisemad tööalased rasked valikud on olnud peamiselt seotud töötamise valdkonna ja koha valikutega, näiteks kuidas ühendada akadeemilist tööd, töötamist avalikus teenistuses või advokaadina (olen Eesti Advokatuuri liige 1995. aastast). Ja veel: kas minna pikemaks ajaks tööle Türgisse ja Brüsselisse? Tegin valiku ja läksin. Kuus kuud Ankaras Euroopa Liidu projektjuhina (nähtavasti läbikukkunud missioon, sest Türgist pole tänaseni saanud Euroopa Liidu liiget), üheksa aastat Brüsselis Euroopa Liidu Nõukogu osakonnajuhatajana. Pärast seda kolimine Luxembourgis Euroopa Komisjoni eesti tõlkeosakonna juhatajaks oli suhteliselt kerge otsus.

5. Milline on Sinu esimene suur võit?

Kuueaastaselt omavanuste Tartu meister tõukerattasõidus. Tammepärg Raekoja platsi purskkaevu äärelt ja intervjuu Eesti Raadiole. 1962. aastal oli raadios olemine ikka väga kõva sõna, kõik tuttavad kuulasid. Olen hiljem saavutanud jooksmises ja hüppamises suuremaid võite, aga kohe pärast võitu pärjatud ja intervjuueeritud olen olnud vaid korra. Hilisemaid võite on olnud ja mitte vähe, nii spordis, tööalaseid kui ka isiklikke.

Muide, siis ka üks fakt võitude kohta teadmiste omandamisel. Meil on perekonna kolmel põlvkonnal neli Tartu Ülikooli õigusteaduskonna diplomit: isal ja emal, minul ja poeg Erkil. Erki ehk ongi kogu suguvõsa esimene klassikaline jurist. Tütar Triin on filoloog.

6. Kas oled ka kaotanud?

Jah, korduvalt. Oli aeg, kus olin põhikandidaat Euroopa Kohtu kohtuniku kohale, kuid poliitilised tuuled muutusid. Edasi esitas valitsus mind ühe kandidaadina Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtuniku kandidaadiks, aga kaotasin Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee hääletusel suurelt Rait Marustele. Võimalike kõrgete riigiametite kaotusi on veel nii Eestis kui ka välismaal, näide hilisemast ajast: kaotasin võistluse direktori ametikohale Euroopa Komisjonis. Mitte alati pole ma alla jäänud ausas võitluses. Aga igast kaotusest olen midagi õppinud. Praegu võtan ma neid asju juba huumoriga, omal ajal aga mitte nii rahulikult.

Kahjuks olen kaugel viibides kaotanud väärtuslikku aega oma tütre ja pojaga ja praegu oma kolme lapselapsega tegelemiseks. Lapselapsed on minu kavas üks prioriteete pärast Eestisse naasmist.

6 1/2. Milline on Sinu lemmiktsitaat?

Meie jutu kontekstis erialane tsitaat, mida kuulsin Jukka Liedeselt, Soome autoriõiguse suurmehele, kes oli meie hea sõber ja õpetaja. Muide, ta juhatas mitut WIPO diplomaatilist konverentsi ja oli üks võimalikke kandidaate WIPO peadirektori kohale. Jukka ütles mulle: „Do copyright and enjoy the world“, mille ma tõlgiksin kui „Tegele autoriõigusega ja naudi maailma“. Ma võin oma kogemustega kinnitada, et see on tõsi.

Küsimusi esitas Aleksei Kelli